

ПОСТАНОВА № 123/

м. Київ

«04» травня 2022 р.

Оцінки соціально-психологічного стану
населення України в умовах війни

Заслухавши та обговоривши доповіді заступника директора Інституту соціології НАН України доктора соціологічних наук С.С.Дембіцького та директора Інституту соціальної та політичної психології НАПН України члена-кореспондента НАПН України М.М.Слюсаревського щодо оцінки соціально-психологічного стану населення України в умовах війни, Президія Національної академії наук України та Президія Національної академії педагогічних наук України констатують, що вторгнення військ Російської Федерації в Україну має багато руйнівних для громадян нашої країни наслідків. Але разом з тим в українському суспільстві спостерігаються значні позитивні зрушення соціально-психологічного характеру, викликані активізацією мобілізаційних ресурсів громадян. З огляду на це одним з важливих і актуальних дослідницьких напрямів у галузі суспільних та гуманітарних наук є вивчення соціально-психологічного стану населення України.

В умовах війни особливого значення для перемоги набувають фактори, пов'язані з моральним духом та психологічним станом людей. Насамперед йдеться про їхню згуртованість, віру в перемогу, підтримку армії та політичного керівництва країни. Нерозуміння цих найважливіших факторів ефективного опору агресору стало однією з головних причин вироблення керівництвом Росії провальної доктрини блицкригу в Україні. Російські стратеги ґрунтували свої плани на поверхових висновках власних політичних експертів, засліплених шовіністичною ідеологією, замість того, щоб знайомитися з об'єктивними даними досліджень, що здійснювалися в Україні. Такі дослідження в середині лютого ц.р., тобто напередодні російського вторгнення, проведено, зокрема, Інститутом соціології НАН України спільно з Центром суспільно-інформаційних технологій «Соціальні перспективи» й Інститутом соціальної та політичної психології НАПН України спільно з Асоціацією політичних психологів України.

За результатами цих досліджень, в Україні активно відбувався процес формування територіально-державницької ідентичності громадян, головною підвалиною якої є усвідомлення імперативу незалежності нашої держави. Напередодні війни цей процес за багатьма соціологічними показниками наблизився до свого максимуму. Так, 79,2% громадян вважали, що хоча на шляху нашої державності багато перешкод, Україна все одно має бути незалежною, лише 16% поділяли думку про те, що незалежність не принесла нам нічого доброго, менше 11% заявляли, що Україна занадто різна і в одній державі нам не ужитися. При цьому втрачав силу навіяний радянською та російською пропагандою зловісний образ українського націоналізму: небезпеку в ньому у лютому ц.р. вбачало вже менше чверті опитаних (найнижчий показник за весь період спостережень). Натомість територіально-державницька ідентичність громадян України набувала дедалі виразнішого національного забарвлення. Так, частка респондентів, на думку яких саме відродження національної свідомості дасть змогу Україні стати могутньою державою, зросла порівняно з попереднім роком загалом від 50,9% до 56,4%, а на, здавалось би, геть зденационалізованому Півдні – до понад 80%, що й проявилось у мужньому опорі мешканців цього регіону окупантам під національними прапорами.

У переддень війни майже половина громадян України були занепокоєні нападом зовнішнього ворога, але більшість низько оцінювала його ймовірність, особливо в Південному та Східному регіонах. На цих теренах віра в залишки здорового глузду росіян була доволі поширеною, однак початок війни остаточно позбавив мешканців Півдня та Сходу залишкового комплексу «братерства двох народів».

Переважна більшість українців до початку повномасштабного російського вторгнення була налаштована гранично миролюбно. Вони обирали, як правило, політико-дипломатичний шлях повернення окупованих територій Донбасу та Криму, військовий шлях підтримували лише 6% населення. При цьому під впливом російської пропаганди та проросійських сил в Україні громадська думка стосовно збройного протистояння на Донбасі була значною мірою поляризованою: народною війною проти окупантів це протистояння вважали 40,5% українців, 32,8% сприймали його як нікому не потрібну війну, нібито розв'язаною українською владою, решта – вагалися з відповіддю. Але зовсім інакше ставилися українці до загрози повномасштабного вторгнення на нашу землю: частка респондентів, які погоджувались із тим, що якби Путін увів війська в Україну, їх би зустріли з квітами, в жодному регіоні, включно зі Сходом і Півднем, не перевищувала 5%. Тому закономірно, що коли вторгнення відбулося, це миттєво обнулило вплив російської пропаганди.

Історичний оптимізм, консолідованість і надія на перемогу України від початку війни стали домінантами соціально-психологічної атмосфери в суспільстві, що засвідчують результати соціологічних досліджень, проведених вже у воєнний час. Наприклад, за даними Соціологічної групи «Рейтинг» 90% опитаних, думаючи про ситуацію в країні, відчувають надію. Це втричі більше, ніж у довоєнні часи. Нині 88% респондентів вірять у те, що Україна зможе відбити напад Росії, і практично щодня цей показник зростає. Лише 10% сьогодні не мають такої впевненості. Максимальний рівень відчуття надії та віри в перемогу переважає в усіх регіонах країни. 98% опитаних підтримують діяльність Збройних Сил України, 93% – діяльність Президента України, 84% – дії місцевого керівництва. 80% респондентів висловлюють готовність захищати територіальну цілісність України зі зброєю у руках, що значно більше порівняно з довоєнними часами (у 2020 році – 59%). Після початку війни істотно зросла й гордість за свою країну – з 34% до 80%.

9–11 квітня 2022 року дослідницька панель «Власна думка» компанії Research.ua за підтримки Інституту соціології НАН України та з ініціативи Офісу Президента України здійснила дослідження «Українці та війна» (метод – онлайн-інтерв'ю, вибірка – 4676 респондентів віком 14–55 років). Опитування засвідчило, що чверть опитаних виїхали до іншої області або за кордон; найсильніше міграція торкнулася Сходу України (62,6%); серед тих, хто спілкується з родичами або друзями в РФ, лише 12,7% сказали, що ключовою реакцією їхніх родичів або друзів на війну є критика дій і політики РФ; головними джерелами мотивації респонденти назвали Збройні Сили України (39,5%), сім'ю та близьких людей (27,7%), а також Президента України (26,5%); у перемогу України вірять 93,7% опитаних; відносна більшість респондентів (34,4%) вважає, що до перемоги України залишилося кілька місяців; найпопулярнішим зверненням до українців є гасло «Ми переможемо!».

Водночас в умовах війни перед українцями як політичною нацією постає низка серйозних викликів соціально-психологічного плану, серед яких наявність не лише доцентрових, а й відцентрових тенденцій суспільної згуртованості, психологічні ризики завищених суспільних очікувань, проява та наслідки колективної психотравматизації, які тягнуть за собою, зокрема, ексцеси узвичаєння аномальних суспільних норм, ймовірність формування в біженців психологічного синдрому неповернення тощо. Проведений аналіз засвідчує, що відповідаючи на ці виклики доцільно: всіма інформаційними, освітніми та просвітницькими засобами просувати ідею територіально-культурного розмаїття України як ціннісного пріоритету, що є джерелом сили, а не слабкості єдиної у світоглядному, політичному та ментальному сенсі української нації; не послаблюючи меседжів щодо неминучості

перемоги у війні з російським агресором, формувати разом з тим психологічну готовність суспільства до різних сценаріїв подальшого перебігу війни й значних зусиль і труднощів, пов'язаних з повоєнним відновленням України; розробити та впровадити просвітницькі й інші механізми підтримання духу взаємної поваги, терпимості та порозуміння між громадянами, що зі зброєю в руках захищають Батьківщину, і цивільним населенням, тимчасово переміщеними особами і приймальними громадами, тими, хто залишається в Україні, й співвітчизниками, що виїхали за її межі; подбати завчасно про розгортання випереджувальної інформаційної кампанії з підтримання та зміцнення мотивації українських біженців до повернення на Батьківщину.

Потребують підвищеної уваги й породжені війною виклики ментальному здоров'ю українців, до яких належать: поширення деструктивних емоційних станів, стресогенні трансформації особистісної картини світу, інтенсифікація та поляризація міжособового спілкування, посттравматичні стресові розлади, ризиковані форми інформаційної поведінки, розлади соціальної адаптації та її деструктивні способи, соціально-психологічні ризики надмірної трудової зайнятості й вимушеної незайнятості громадян, волонтерської та приймальної діяльності, а також численні виклики психологічному благополуччю і розвитку дитини, що перебуває в умовах війни. Належна відповідь на ці виклики передбачає: активізацію просвітницьких та психоедукаційних зусиль, спрямованих на формування у громадян психологічних компетентностей щодо безпечної у спричинених війною ситуаціях поведінки, кризової комунікації, культури споживання інформаційної продукції; перегляд наявних державних програм і проєктів соціального захисту населення з метою обов'язкового включення до них заходів із соціально-психологічної реабілітації; орієнтацію таких заходів на зцілення шляхом посттравматичного зростання; створення міжвідомчого психолого-психотерапевтичного штабу для забезпечення контролю і координації національних та міжрегіональних програм психологічної допомоги дітям; запровадження національного реєстру організацій та фахівців (психологів, психотерапевтів, соціальних працівників, соціальних педагогів), які мають відповідну кваліфікацію та готові забезпечувати психологічний супровід сімей з дітьми; переформатування дистанційної освіти в межах Всеукраїнської школи онлайн шляхом кардинального збільшення частки синхронних форм навчання тощо.

У комплексній постановці проблем, спричинених наявними викликами соціально-психологічному станові українського суспільства, та обґрунтуванні шляхів їх вирішення провідну роль має взяти на себе фахове співтовариство вітчизняних соціологів і психологів.

Зважаючи на зазначене і беручи до уваги безумовну важливість порушених у доповідях та під час їх обговорення питань, Президія НАН України і Президія НАПН України постановляють:

1. Доповіді заступника директора Інституту соціології НАН України доктора соціологічних наук С.С.Дембіцького та директора Інституту соціальної та політичної психології НАПН України члена-кореспондента НАПН України М.М.Слюсаревського щодо соціально-психологічного стану українського суспільства в умовах повномасштабного російського вторгнення взяти до відома.

2. Схвалити роботу науковців Інституту соціології НАН України та Інституту соціальної та політичної психології НАПН України з дослідження зазначеної проблематики.

3. Відділенню історії, філософії та права НАН України (академік НАН України В.А.Смолій) і Відділенню психології та спеціальної педагогіки НАПН України (академік НАПН України С.Д.Максименко) у місячний строк запропонувати необхідні зміни та доповнення до Програми спільної діяльності НАН України і НАПН України на 2020–2022 рр., спрямовані на поліпшення координації заходів з питань протидії негативним соціально-психологічним наслідкам війни для українського суспільства та перспектив його повоєнного відновлення.

4. Інституту соціології НАН України (член-кореспондент НАН України Є.І.Головаха) та Інституту соціальної та політичної психології НАПН України (член-кореспондент НАПН України М.М.Слюсаревський):

4.1. Налагодити на постійній основі співпрацю з питань дослідження соціально-психологічних викликів війни та повоєнного суспільного відновлення, забезпечити формування спільного інформаційно-комунікаційного середовища та електронних інформаційних ресурсів, обмін наявною інформацією з цих питань.

4.2. У листопаді 2022 р. провести спільну науково-практичну конференцію «Соціально-психологічний стан населення України в умовах війни».

5. Інституту соціології НАН України (член-кореспондент НАН України Є.І.Головаха):

5.1. Посилити напрям соціально-психологічних досліджень в Інституті соціології НАН України.

5.2. Опублікувати в журналі «Соціологія: теорія, методи, маркетинг» серію статей, присвячених проблематиці соціально-психологічного стану населення України в умовах війни.

5.3. Підготувати і надіслати в II кварталі 2022 р. до Офісу Президента України, Ради національної безпеки і оборони України, Верховної Ради України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства культури та інформаційної політики України аналітичну записку «Оцінки соціально-психологічного стану населення України в умовах війни».

6. Інституту соціальної та політичної психології НАПН України (член-кореспондент НАПН України М.М.Слюсаревський):

6.1. У процесі розроблення планової наукової тематики зосередити головні зусилля на задоволенні суспільних та освітніх запитів, зумовлених повномасштабним російським вторгненням в Україну, проаналізувати під цим кутом зору завдання виконуваних фундаментальних та прикладних досліджень і в разі потреби здійснити їх корекцію.

6.2. Систематично висвітлювати у «Віснику НАПН України» та фахових виданнях інституту результати дослідження соціально-психологічного стану українського суспільства та проблеми надання психологічної допомоги дорослим і дітям, постраждалим унаслідок війни.

7. Контроль за виконанням цієї постанови покласти на академіка-секретаря Відділення історії, філософії та права НАН України академіка НАН України В.А.Смоля і першого віцепрезидента, в.о.головного вченого секретаря НАПН України В.І.Лугового.

Президент
Національної академії наук України
академік НАН України

Анатолій ЗАГОРОДНІЙ

В.о.головного вченого секретаря
Національної академії наук України
академік НАН України

Вячеслав БОГДАНОВ

Президент
Національної академії
педагогічних наук України
академік НАН України

Василь КРЕМЕНЬ

Перший віцепрезидент,
в.о.головного вченого секретаря
НАПН України

Володимир ЛУГОВИЙ

